

De geschiedenis van Grondboor & Hamer en haar voorganger

Na 65 jaar: nog niet met pensioen!

CEES LABAN, LOGAN5@TELFORT.NL
BERT DE BOER,
LEMDEBOER@HETNET.NL

Na de oprichting van de NGV in 1946 verscheen april 1947 de eerste uitgave van "Publicaties van de Nederlandse Geologische Vereniging". Er bestond toen nog geen officiële naam voor het tijdschrift, en de "Publicaties" verschenen onregelmatig; meestal twee maal per jaar. In 1955 werd voor het eerst de naam "Grondboor & Hamer" gebruikt. Met het zesde nummer van 2011 bereikte het NGV tijdschrift de leeftijd van 65 jaar. Een moment om stil te staan bij de evolutie van een tijdschrift dat, na al die jaren, nog steeds springlevend is.

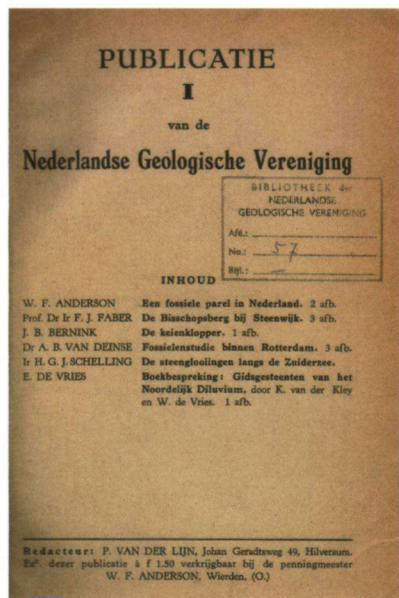
Reeksen en Jaargangen

April 1947 verscheen het eerste nummer van de eerste reeks "Publicaties van de Nederlandse Geologische Vereniging". Deze reeks liep door tot eind 1949 en

bestond uit zeven afleveringen met in totaal 204 pagina's.

De tweede reeks, met in totaal acht publicaties en 330 pagina's, werd eind 1954 afgesloten. De auteurs kwamen, net

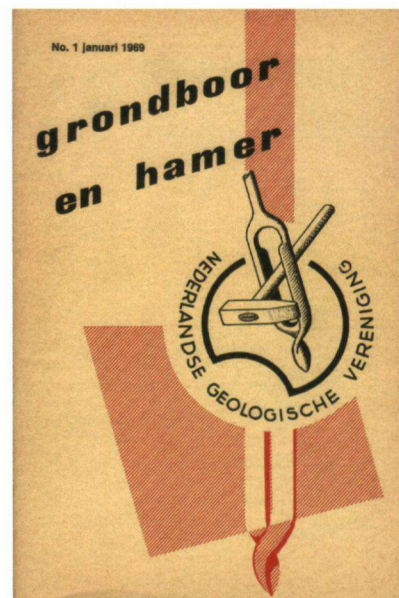

Voorblad van de eerste publicatie van de Nederlandse Geologische Vereniging (1947)

Rond 1957-59 had Grondboor & Hamer een "minimalistisch kافتje".

Omslag van Grondboor & Hamer in tweekleurendruk (gebruikt van 1960 t/m 1970).

als tegenwoordig, zowel uit de wereld van amateurs als die van de professionele geologen, archeologen en bodemkundigen. Vanaf oktober 1955 heet het tijdschrift "Grondboor en Hamer". Op de eerste pagina van het eerste nummer introduceert H. Krul de nieuwe naam:

"Na langdurig beraad zijn we afgestapt van de weliswaar vertrouwd geraakte, maar toch nietszeggende titel van onze uitgave, die we al bijna "tijdschrift" durven noemen. Er is een enigszins andere, hopelijk definitieve, vorm gevonden, met een naam, waar we zelf nogal tevreden mee zijn – een variant op "Boor en Spade" of het Duitse "Schlägel und Eisen". We hopen in elk geval, dat de titel bij onze leden en andere belangstellenden even vertrouwd zal worden als de vorige vormgeving. Het was om organisatorische redenen ook gewenst, deze vorm te kiezen – een stap die naar we vertrouwen uiteindelijk zal voeren naar een verenigingsorgaan, waarin zowel wetenschappelijk werk als verenigingsnieuws een plaatsje naast elkaar zullen krijgen. Men kan in deze evolutie tevens een symbool zien van de voorspoedige groei van onze vereniging, die weldra haar tienjarige bestaan zal mogen vieren."

In 1954 verscheen slechts één "publicatie" (nr. XV), terwijl het eerste nummer Grondboor en Hamer pas in oktober 1955 uitkwam. Kennelijk was er in die twee jaren sprake van een "crisis" of onduidelijkheid over "hoe verder"? Met de start van "Grondboor & Hamer" zijn deze problemen kennelijk over-

wonnen. Ondanks de nieuwe naam gaat men door met het nummeren van de afleveringen in reeksen. De derde reeks (= de eerste reeks onder de naam "Grondboor en Hamer") loopt door tot in 1957 (6 nummers, 164 pagina's totaal).

In de herfst van 1957 verschijnt nr. 1 van de "Nieuwe reeks Grondboor en Hamer" (dit is dus de vierde reeks in totaal). Dat gaat gepaard met een nieuwe opmaak en druktechniek. Tot en met 1961 worden de reeksen (t/m de vijfde) doorge-nummerd. Pas in 1962 begint men met nummering en paginering per kalenderjaar. De echte jaargangnummering wordt dan teruggerekend t/m 1947. Vandaar dat eind 2011 de 65^e jaargang werd voltooid.

Verenigingsorgaan of wetenschappelijk tijdschrift?

Tot en met 1956 hebben de uitgaven van de NGV duidelijk het karakter van een populair wetenschappelijk tijdschrift. Pas bij de start van "de nieuwe reeks" van Grondboor & Hamer in 1957 verandert het karakter: niet alleen de opmaak wordt simpeler (schrijfmachineletter), maar er worden ook excursieverslagen, krantenknipseltjes, advertenties, mededelingen, ledenlijsten, verenigingsnieuws en zelfs mopjes opgenomen. Vanaf 1962 verschijnt het verenigingsnieuws op aparte pagina's (getint papier), waardoor er een visuele scheiding ontstaat tussen het populairwetenschappelijke gedeelte en de "Mededelingen".

Evolutie in vormgeving

Door de jaren heen volgen de vormgeving en de uitvoering van het orgaan van de NGV de technische mogelijkheden, de beschikbare financiële middelen en de tijdgeest:

- De 1^e en 2^e reeks "Publicaties" (1947 t/m 1954) zijn gedrukt in klassieke boekdruk op (ca.) A5 formaat. Vooral in het begin heel weinig foto's, alleen in zwart/wit, en geplaatst op aparte pagina's van betere papierkwaliteit. Voor het overige: pentekeningen. Het is in deze periode opvallend hoeveel de opmaak van de NGV-publicaties lijkt op die van het "Keienboek". Dat is geen wonder, want P. van der Lijn voerde de redactie tot en met 1953!
- Na de naamswijziging in "Grondboor & Hamer" in oktober 1955, met als nieuwe hoofdredacteur W.F. Anderson, verschijnen nog zes afleveringen in de oorspronkelijke (boek)drukform en opmaak.
- Dan doet kennelijk de offsetdruk zijn intrede: vanaf december 1957 verschijnt de "Nieuwe reeks G&H". Met de offsettechniek kan via een fotografisch procédé rechtstreeks vanaf een getypte tekst worden gedrukt. G&H bespaart daarmee de kosten voor het laten zetten van de teksten. Een besparing in geld, maar

beslist niet in tijd: iemand moet alle aangeleverde manuscripten, na correctie door de redactie, helemaal op een ouderwetse schrijfmachine uittypen.

Omdat men ook nog eens een mooie "rechter kantlijn" wil, telt een corrector van de drukkerij regel voor regel alle spaties uit, waarna alles nog eens opnieuw moet worden getypt met het benodigde aantal spaties om rechts mooi in een strakke lijn uit te komen. Een "hels" karwei (een heel enkele keer gaat dat wel eens mis, en valt er net één lettertje buiten de marge). Ook het opnemen van meer foto's, nog steeds in zwart/wit, wordt dankzij de offsetdruk wat gemakkelijker. Net als het binnenwerk is in de "Nieuwe reeks G&H" ook de omslag "minimalistisch": een in de rug geniet grijs kftje ter breedte van het halve tijdschriftformaat.

In 1960 gaat het kennelijk weer iets beter en krijgt elk G&H-nummer voor het eerst een in (grafische) tweekleurendruk uitgevoerde omslag. Deze omslag (geel papier met rood/zwarte opdruk) blijft in gebruik t/m 1970.

Vanaf 1968 stapt G&H van de typemachineletter af en wordt weer een echte "drukletter" gebruikt.

Midden 1970 komt er een nieuwe omslag; nog steeds in grafische tweekleuren-druk (nu in grijs/blauw). Deze blijft maar liefst t/m 1984 in gebruik.

- 1985: de omslag krijgt per nummer een wisselende fullcolorfoto, met – naast het G&H-logo – een silhouet van Nederland als beeldmerk.
- 1990: een grote sprong: overgang naar A4-formaat, met een grafische kleuromslag (die tot en met 1993 wordt gebruikt) en met per jaargang wisselend een foto-inzetje. Het binnenwerk blijft nog steeds geheel in zwart/wit.
- Vanaf 1994: per jaargang een standaard, fullcolor-voormslagillustratie.
- Vanaf 1997: per jaargang wisselende voormslagfoto, met per nummer ingedrukte, verkorte inhoud.
- Vanaf 1999: voor het eerst iets kleur in het binnenwerk; daarna langzamerhand steeds iets meer.
- Vanaf 2006: binnenwerk volledig in kleur en de omslagfoto wisselend per nummer.

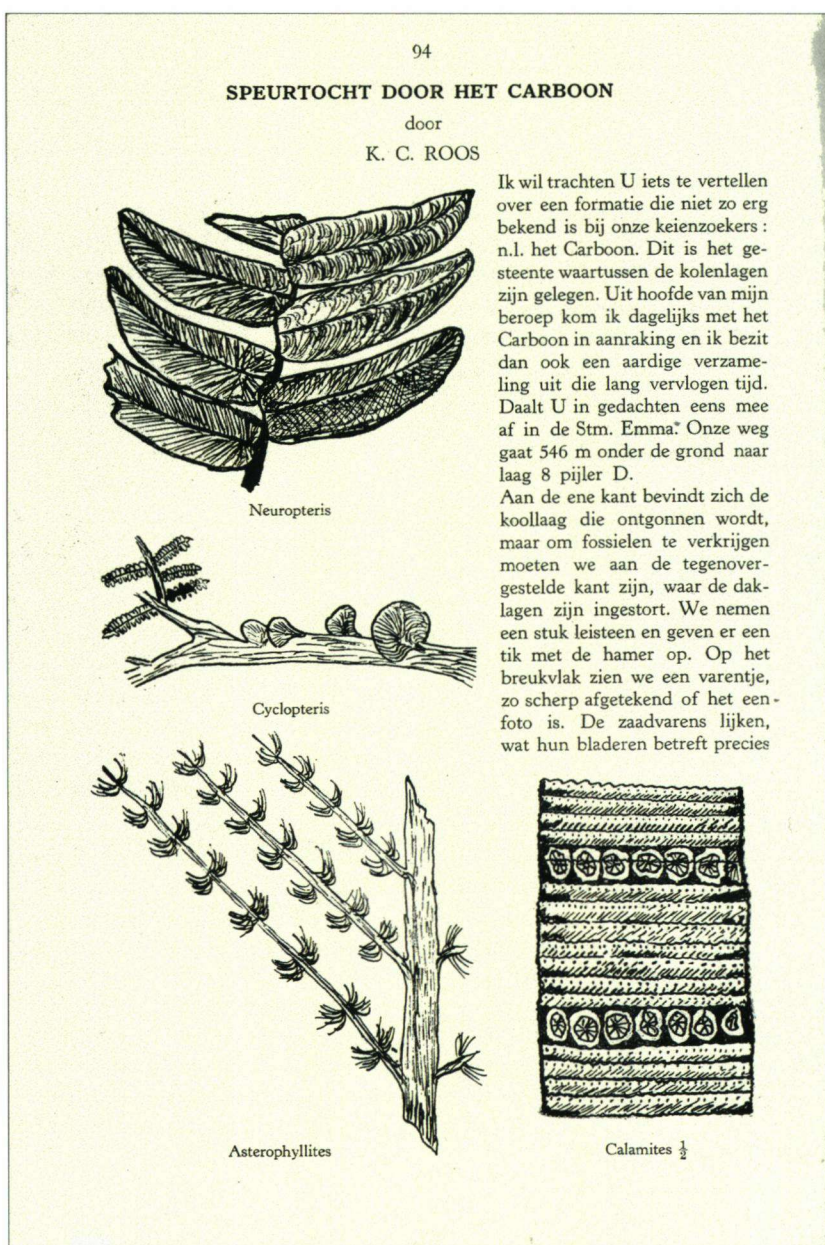
Veranderend aanbod

In de bijgaande grafiek is een grove opsomming gemaakt van de onderwerpen die door de jaren heen werden opgenomen in het tijdschrift van de NGV. Tot het eind van de jaren '60 is het aanbod aan zwerfsteenartikelen over het algemeen groot geweest. Daarna loopt het aanbod terug en gaan artikelen over fossielen, samen met meer algemeen geologische artikelen de boventoon voeren. Onderwerpen met betrekking tot bodemkunde, mineralen, sedimentologie, glaciologie en archeologie worden onregelmatig en bij "vlagen" geplaatst. Aan de hand van de auteurslijst valt op te maken dat dit samenhangt met het komen en weer afhaken van professionele geologen, bodemkundigen en archeologen. Naarmate de leden van de NGV steeds verdere reizen gaan maken, neemt vanaf de jaren '80 ook het aanbod aan algemeen geologische verhalen en nieuws toe.

Themanummers

Naast de reguliere nummers zijn er speciale nummers en zelfs boekwerken verschenen. De inhoud van sommige speciale nummers werd door een van de afdelingen verzorgd.

- 1950 ter ere van de 80^e verjaardag van P. van der Lijn: "Sporen der Ijstijd"
- 1960 ter ere van de 90^e verjaardag van P. van der Lijn: het "Limburg-nummer"
- 1961 "De Geologie van Twente"

Een typerende pagina uit de een van de eerste jaargangen van G&H, met illustraties in Oost Indische inkt (voorbeeld No. 3, maart 1956).

- 1962 "Ontsluitingen in het Akens Zand"
- 1963 "Ontsluitingen in het Krijt ten zuiden van Maastricht"
- 1989 als nr. 6 ter gelegenheid van het 40 jarige bestaan van de afdeling Limburg: "Delfstoffen in Limburg"
- 1990 ter ere van prof. dr. L.M.J.U. van Straaten: het "Prof. Van Straaten-nummer"
- 1991 "Geologie van de Hollanden"
- 1993 "Mens en geologie van Gelderland"
- 1995 "Doorgrond Nederland - Van Cadzand tot Flevoland"
- 1998 "Limburgnummers" 9A en 9B: "Geologie van de St. Pietersberg" en "Fossielen van de St. Pietersberg"
- 1999 "Maarn"
- 2000 "Naturalis"
- 2000 "Achterhoeknummer"
- 2002 "Fossielen uit het Campanien van Coesfeld"
- 2002 "Veen"
- 2003 "Glaciale geologie van Nederland"
- 2005 "Datering van de Nederlandse ondergrond"
- 2007 "Aardkundige excursiepunten Noord-Holland"
- 2008 "Kustontwikkeling"
- 2009 "Veenspecial"
- 2009 "Aardkundige excursiepunten in Noord-Brabant"
- 2010 "Zoutspecial"
- 2011 "Zandspecial"

Korte berichten en geologisch nieuws

In de loop der jaren zijn in diverse rubrieken veel korte berichten over nieuwe vondsten, inzichten en gebeurtenissen in de geologie geplaatst:

- 1958-1960 "Uit de Pers"
- 1958-1960 "Uit de tijdschriften"
- 1966-1969 "Uit boek en tijdschrift"

TE KOOP Ledenkast, lang 2 m, hoog 0,90 m, bevattende 8 laden van 54 x 98 x 13,5 cm, 4 laden van 54 x 77 x 13,5 cm. Prijs f 60,--. Vervoer voor rekening van koper. Adres: P. van Vliet, Oostvoorneg 21, ENSCHDE.
AANGEBODEN Bergkristal (ook in goeden), gealepen agaten, rozenkwarts, smethytwerte, fluoriet, gekristalliseerde mineralen. Reil - eventueel verkoop, ook voor postzegels.
GEZOCHT gekristalliseerde mineralen. Adres: G. Szegedi, Fr. Beatrixstraat 30 ¹, HENGLO.

Kleine advertentietjes van NGV-leden stonden in de jaren '60 regelmatig in G&H (voorbeeld 1961, pag. 235).

- 1985-2003 "Geovaria"
- 1988-1991 "Hé"

Voorts: besprekingen van musea tussen 1962 en 1995, excursieverslagen van 1957-1965 en mededelingen van de redactie van 1957-1966.

Vanaf midden jaren '90 neemt de website van de NGV de rol van "nieuwsmedium" steeds meer over. Met zes nummers per jaar kan G&H in feite alleen nog "oud nieuws" brengen; dus concentreert G&H zich op het publiceren van artikelen met een "blijvende waarde".

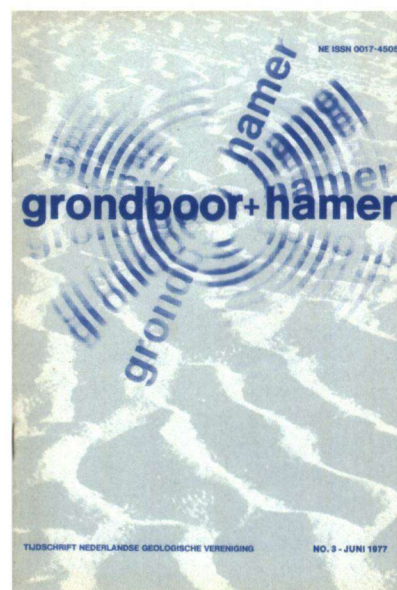
Tien hoofdredacteuren

Uit de colofons van de jaargangen is niet altijd duidelijk wie verantwoordelijk is geweest voor de hoofdredactie. Soms zijn alleen de namen van redactieleden gegeven en is niet duidelijk wie daarvan de hoofdredacteur is. Dan weer worden andere termen gebruikt, zoals kortweg redactie, redactiesecretariaat, redactiecommissie en dergelijke. Er zijn ook nummers waarin helemaal niets staat vermeld over de redactie. Al met al blijken sinds het verschijnen van het eerste nummer tot nu toe tien hoofdredacteuren samen met hun redactieleden voor het vergaren van artikelen en nieuws en het verschijnen van het tijdschrift te hebben gezorgd:

- 1947 t/m 1953: P. van der Lijn
- 1954 t/m 1958: W.F. Anderson (in 1955: mogelijk H. Krul)
- 1959 t/m 1981: J.H. Römer (Römer zat bovendien in de redactieraad van 1957 t/m 1995: 38 jaar in totaal dus!).
- 1982 t/m 1987: H. Huisman (de functie heette toen "redactiesecretariaat")
- 1988 t/m 1989: H. Kars ("redactiesecretariaat")
- 1990 t/m 1996/3: C. Laban (vanaf 1988 en na 1996 lid van de redactie tot heden; in totaal bijna 25 jaar)
- 1996/4 t/m 2001: P. Venema
- 2002 t/m 2005: I. van Egmond-Groenendijk
- 2006 t/m 2010/3: W. Hoogendoorn
- 2010/4-5 tot heden: L.E.M. de Boer

Instructies voor auteurs

In 1957 vinden we voor het eerst "instructies voor auteurs" in Grondboor & Hamer. In het kader van de omvorming naar een "verenigingsorgaan" (zie boven) worden leden/lezers

Omslag van G&H van 1970 t/m 1984.

dan kennelijk opgeroepen om bijdragen te leveren:

"Copie voor 'Grondboor en Hamer' - bij voorkeur in ruim machineschrift, het papier aan één zijde beschreven, tekeningen uitgevoerd met O.(ost) I.(ndische) inkt, foto's zwart-wit, glanzend, formaat minstens 9 x 12 cm."

In 2011 zien de instructies voor auteurs er in verband met de voortgeschreden techniek heel anders uit:

"Kopij: graag per mail of CD-rom opsturen naar het redactiesecretariaat. Het tekstbestand moet geschreven zijn in 'Word' en niet worden opgemaakt. Maximale lengte per artikel: 3.000 woorden. De illustraties dienen apart (dus niet in het tekstbestand) te worden aangeleverd, in een kwalitatief goede vorm (minimaal 300 dpi bij 10 x 15 cm)."

Redactiebeleid ("van de lezers, voor de lezers")

In G&H nr. 4 van oktober 1965 beschrijven de toenmalige redacteuren J.H. Römer, J. Meeuwse en W.F. Anderson in een maar liefst 14 pagina's tellend artikel met de titel "Van manuscript tot tijdschrift" omstandig wat het redactiewerk allemaal inhoudt. Het beoordelen van binnenkomende manuscripten, het corrigeren van de teksten, de voorbereiding van de druk, het bijwerken (of helemaal opnieuw tekenen) van de illustraties, nakijken van de drukproeven, organiseren van de verzending naar

de leden, en noem maar op. Het is bijna een dagtaak in 1965..... Nu, na 65 jaargangen, gaan veel dingen een stuk gemakkelijker dankzij computers en automatisering. Niettemin is het redactiewerk nog steeds een hele klus voor de vrijwilligers in de redactie!

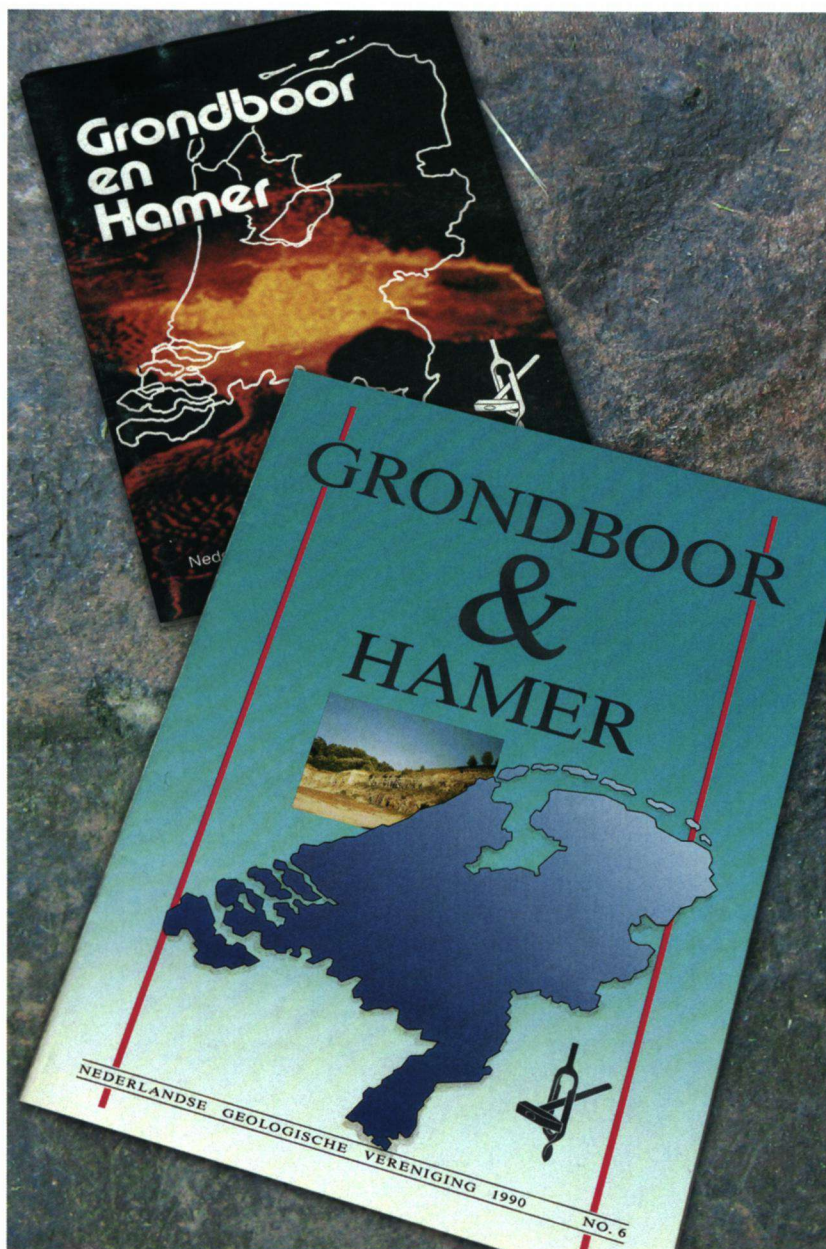
In hetzelfde artikel schrijft toenmalig hoofdredacteur J.H. Römer:

"Gaarne zou ik hier nog eens het devies van Grondboor en Hamer willen neerschrijven: "van onze lezers voor onze lezers". Elk lid van onze vereniging moet bij ons terecht kunnen met zijn pennevruchten. Hebt u iets onderzocht of ervaren wat van belang is voor onze lezers, neemt u dan a.u.b. dadelijk de pen ter hand en stuurt u ons een epistel. Voelt u zich geen schrijver uit roeping, of zijn uw tekeningen slecht, geen nood, wij helpen u verder..... Het is bijzonder prettig hier eens te kunnen vermelden, dat wij slechts heel zelden een artikel hebben moeten weigeren....."

Ook wat dat betreft is er in al die jaren niets veranderd. De huidige redactie doet, net als alle voorgaande redacties, zijn uiterste best om artikelen van de leden van de NGV "publicabel" te maken, hoeveel bloed, zweet en tranen dat

ndenken over wat voor een ar-
bben plaats gevonden.
n enorme geosynclinal
e afbraak-productie te ver-
tijd met de op-
convectiestroom
ag getrokken
ds dikkere
oement dat
steentemass
n waren he
uw gebergte
ing kan men
shalve tering
geosynclinal
dfase.
gevuld met verwe
tiestroom wordt het
e sedimentatie blijft echter
deze daling. Enorme gesteente-
een dikte van 10 km.
u in snel tempo en de sedimen-
omen boven de zeespiegel uit.

*Soms ging het met de schrijfmachine wel eens mis bij het maken van een mooie rechter kantlijn.
(voorbeeld G&H nr. 1, 1966).*

Omslag in full color (1985 t/m 1989) en een omslag van een nummer van de eerste jaargang op A4-formaat (1990).

(in zeldzame gevallen) ook mag kosten. Grondboor & Hamer is en blijft een tijdschrift "van de leden, voor de leden" van de NGV.

Het logo van NGV en G&H

In 1956 (als onderdeel van het omvormen van het tijdschrift van de NGV tot een "verenigingsorgaan") worden de leden opgeroepen een "embleem, vignet" te ontwerpen. Er komen een paar ontwerpen binnen. Er wordt gekozen voor het ontwerp met de grondboor en de hamer, dat G&H nu nog steeds voert.

Staringia

Als bijvoegsel bij Grondboor & Hamer publiceerde de Nederlandse Geologische Vereniging vanaf 1971 de serie "Staringia", een wetenschappelijke reeks, waarvan elke aflevering is gewijd aan een specifiek geologisch onderwerp:

Staringia no 1: W. Neben en H.H. Krueger: Fossielen ordovicischer Geschiebe. Oldenzaal, 1971: platen 1-50, met register.

Staringia no 2: W. Neben en H.H. Krueger: Fossielen ordovicischer Geschiebe. Oldenzaal, 1973: platen 51-109., met register. (Duits)

Staringia no 3: F.H.G. Engelen (red.): Het 2e Internationale Symposium over Vuursteen te Maastricht op 8-11 mei 1975. Oldenzaal 1975: 99 pp., ill.

Staringia no 4: G. Spaijk, J.H. Römer & W.F. Anderson: Het Eoceen in de lokaalmoraine van Losser. 1978: 39 pp., 19 pl.

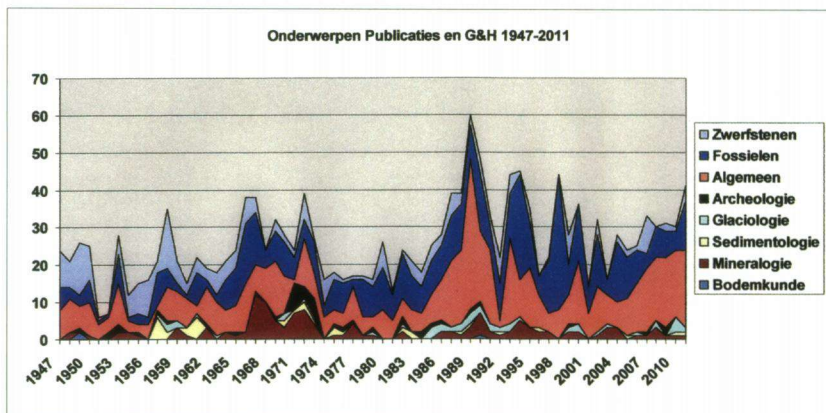
Staringia no 5: W. Neben en H. H. Krueger: Fossilien kambrischer, ordovizischer und silurischer Geschiebe, Oldenzaal, 1979: platen 110-164, met register. (Duits).

Staringia no 6: F.H.G. van Engelen (red): Derde internationale symposium over vuursteen 24-27 mei 1979, Heerlen 1979, 146 pag., ill. (Duits, Engels, Frans, Nederlands).

Staringia no 7: G.R. Demathieu, H.W. Oosterink: Die Wirbeltier-Ichnofauna aus dem unteren Muschelkalk von Winterswijk (Die Reptilien-fährten aus der Mitteltrias der Niederlande). Dyon/Winterswijk, 1983: 52 pp., 56 ill. (Duits).

Staringia no 8: C.M. Nienhuys: Het Brabants vulkanisme. Winterswijk, 1996: 50 pp., 31 ill., ISBN 90-9010-185-3.

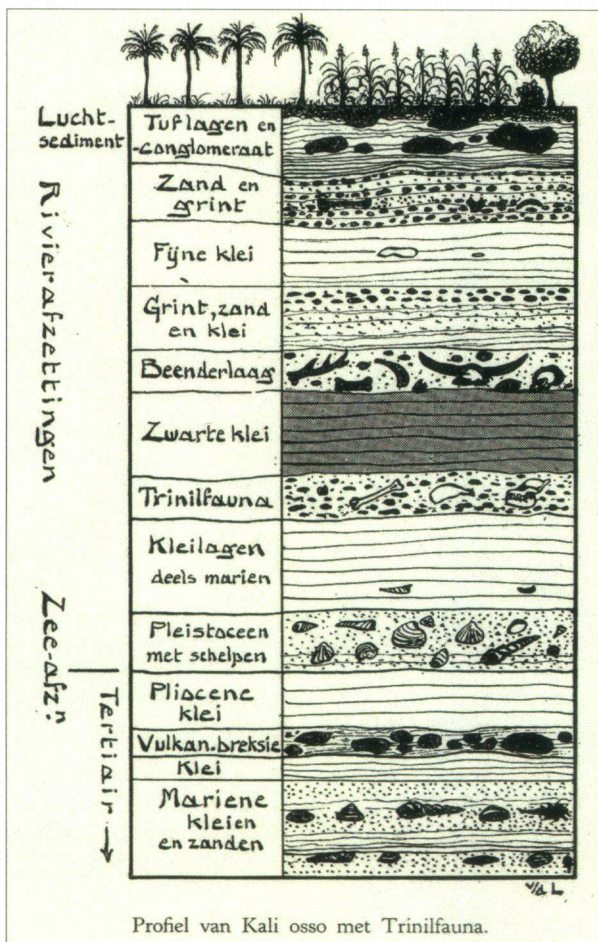
Staringia no 9: F. Rhebergen, R. Eggink, T. Koops & B. Rhebergen: Ordovicische zwerfsteensponzen. Emmen, 2001: 144 pag., 43 zwart-wit en 4 kleurenplaten. (Nederlands, Duits).

Deze grafiek geeft een grove weergave van het verloop van de onderwerpen sinds 1947. Het blijkt dat onderwerpen als archeologie, glaciologie en sedimentologie sterk gebonden zijn aan een bepaalde auteur. Als deze stopt met schrijven verdwijnt ook het onderwerp voor langere tijd. De afname van zwerfstenen wordt gecompenseerd door fossielen en meer algemene artikelen.

Staringia no 10: W.C.H. Staring 1833: Specimen academicum inaugurale de geologia patriae / Academisch proefschrift over de geologie des vaderlands, vertaald in het Nederlands door C.L. Caspers 2001: 176 pag., 3 zwart-wit illustraties. ISBN 90-806769-1-8 (Nederlands, Latijn, Engels)

Staringia no 11: H. Oosterink, W. Berkelder, Ch. de Jong, J. Lankamp & H. Winkelhorst: Sauriërs uit de Onder-Muschelkalk van Winterswijk.

Ook de belettering in de afbeeldingen uit de beginjaren werd met de hand geschreven (voorbeeld No. 1, oktober 1955).

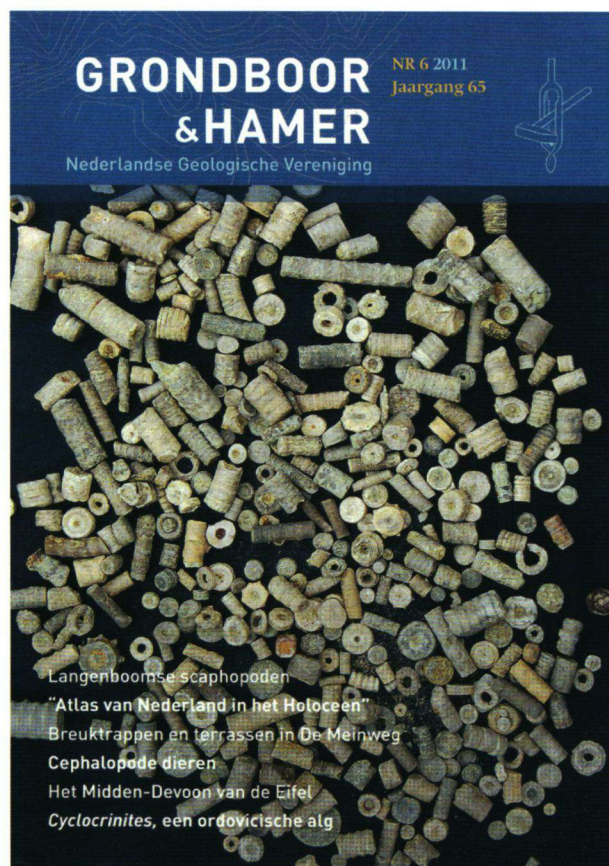

In 1956 vroeg de NGV de leden om een "logo/embleem" voor G&H te ontwerpen. (uit G&H No. 3, maart 1956)

Fullcoloromslag met verkorte inhoud
(voorbeeld 2001).

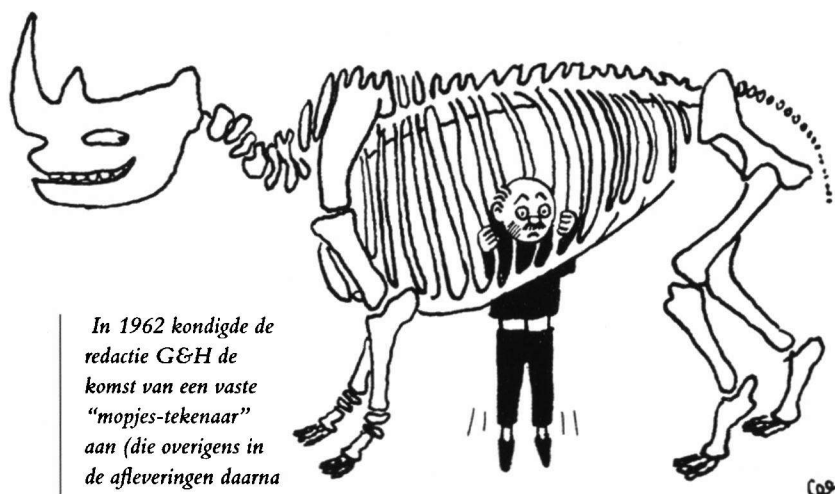
Omslag van de laatste aflevering van de 65e jaargang
(december 2011).

Winterswijk, 2003: 146 pag., 115 tekeningen en 50 foto's. ISBN 90-806769-2-6 (Nederlands, Duits, Engels en Frans)

Staringia no 12: R. van der Ham, L. Indeherberge, E. Defour & R. Meuris: Zee-egels uit het vuursteeneluvium van Hallembaye (Montagne Saint-Pierre). 59 pp., 14 foto's, 10 tekeningen en 18 platen met afbeeldingen. ISBN 90-806769-4-2 (m.i.v.2007: 978-90806769-4-7) (Nederlands, Duits, Engels en Frans)

Gidsen

Naast de uitgaven van het verenigingstijdschrift en Staringia, zijn er twee NGV-boeken verschenen:

In 1962 kondigde de redactie G&H de komst van een vaste "mopjes-tekenaar" aan (die overigens in de afleveringen daarna al weer spoedig van het toneel verdween).

- 1992 "Geologie in Telegramstijl", een geologisch woordenboek.
- 2006 ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van de NGV: "De geologische stad". Een geologische wandelgids langs natuursteen in bouwwerken in 12 Nederlandse steden.

Inhoudsopgaven

Dankzij het gedetailleerde werk van de heer J. Buys verscheen al in 1963 in nr. 6 van G&H een inhoudsopgave van de reeksen en jaargangen van 1947 tot en met 1963 en tien jaar later maakte de heer Buys een aanvullende inhoudsopgave van zevententwintig jaar publicaties van de NGV. In 1997 verscheen als bijlage bij nr. 5 de inhoudsopgave 1947 t/m 1996 (50^e jaargang) gerubriceerd op onderwerp en auteur. Op de website van de NGV staan tegenwoordig registers met alle auteurs, onderwerpen en plaatsaanduidingen van de jaargangen 1947-1996 en van 1997-2009. Op de website <http://grondboorenhamer.natuurtijdschriften.nl/> van de Universiteit van Amsterdam, kunnen sinds kort vrijwel alle in G&H verschenen artikelen als pdf worden gedownload.

